نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی سال هجدهم، شماره ۴۸، بهار ۹۷

سنجش وضعیت فقر در نواحی روستایی

(نمونه موردی: دهستان سراوان شهرستان رشت)

دریافت مقاله: ۹۵/۱۲/۸ **پذیرش نهایی:** ۹۶/۱۲/۹

صفحات: ۱۱۴-۹۵

مجید یاسوری: استاد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه گیلان، ایران.[۱]
yasoori@um.ac.irr
سیده فاطمه امامی: دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه تهران، ایران.
f_emami22@yahoo.com

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی و تبیین فقر در دهستان سراوان واقع در شهرستان رشت انجام شده است. در این پژوهش با استفاده از روش پیمایشی و بکارگیری مدل‌سازی معادلات ساختاری به ارائه الگویی از فقر در این دهستان با استفاده از نرم‌افزار لیزرل اقدام گردیده است. جامعه آماری تحقیق کل خانوار روستایی دهستان سراوان است، که بر اساس نتایج سرشماری سال۱۳۹۰ تعداد روستاهای این بخش۷ روستا و تعداد خانوار، ۴۲۳۳ خانوار می‌باشد. برای تعیین حجم نمونه سرپرستان خانوار ساکن در نقاط روستایی دهستان سراوان از جدول مورگان استفاده شد و در نهایت تعداد حجم نمونه سرپرستان، ۳۵۱پرسشنامه تعیین گردید که جهت نتیجه‌گیری بهتر پرسشنامه‌ها به۳۷۰ عدد افزایش پیدا کرد. نتایج حاصل از آزمون Tتک نمونه‌ای نشان می‌دهد که شاخص اجتماعی و سیاسی در شرایط خوب قرار دارند. با این حال مقدار T بعد اقتصادی در شرایط فقیر قرار گرفته است. عمده‌ترین دلیل فقیر بودن این شاخص را می‌توان در عدم مصرف کافی میوه و سبزیجات در برنامه غذایی خانوار، عدم مناسب بودن فضای مسکن برای کودکان و آسیب پذیری واحدهای مسکونی در برابر حوادث و زلزله و فروش محصولات به صورت غیر مستقیم و با واسطه به شمار آورد که موجب شده پاسخگویان نمرات پایینی را برای این شاخص در نظر بگیرند. با توجه به یافته‌ها بار عاملی کلیه گویه‌ها در ابعاد اجتماعی، اقتصادی و سیاسی مورد تأیید است.

کلیدواژگان: فقر، سراوان، رشت، سرپرست خانوار، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی.

---

۱. نویسنده مسئول: رشت، دانشگاه گیلان، دانشکده علوم انسانی، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی. ۰۹۱۱۸۴۰۹۲۱۸

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1397.18.48.3.4]
[DOI: 10.29252/jgs.18.48.95]

مقدمه

مفهوم فقر با تعاریف و استدلال‌های متداول توسعه همپوشانی کاملی ندارد و دامنه‌ای وسیع از فقر درآمدی تا نگاه فیلسوفانه به توانمندی‌های فردی و انواع آزادی را دربرمی‌گیرد. با این حال، ادراک پول سنجانه[۲] از فقر در تحلیل‌های کاهش فقر تعریف غالب است(Green and Hulme, 2005: 867). فقر می‌تواند گسترده، چندبعدی، ذهنی، متغیر در طول زمان، شامل قابلیت‌ها و رفاه باشد و برحسب هنجارها، مقایسه‌ها و توقعات، نسبی به‌نظر آید. فقر، ابعاد مادی و معنوی دارد. فقر معنوی یعنی نبود قدرت تصمیم‌گیری در زندگی، که می-تواند نوعی ناتوانی فکری و روانی و فقر فرهنگی هم تلقی شود. قسمت اعظم فقرای جهان(۷۵ درصد) در روستاها سکونت دارند(IFAD[۳], 2001, 15-20; IFAD, 2011, 18). فقر می‌تواند بر تمام ابعاد توسعه پایدار اعم از اقتصادی، اجتماعی، مدیریتی و زیست‌محیطی تأثیر بگذارد. فقر انواع گوناگونی دارد و می‌تواند حاد باشد و اگر برنامه‌ریزی برای آن صورت نگیرد، مزمن شود(قرئی آرائی، ۱۳۹۳: ۴۶۸). فقر پدیده‌ای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی است که از فقدان تأمین حداقل نیازهای اساسی جهت زیستن وسیر به سوی سعادت ناشی می‌شود(صامتی و کرمی، ۱۳۸۳: ۲۱۸). فقر پدیده‌ای چند بعدی است، یعنی نه تنها شامل بعد اقتصادی برای ارضای نیازهای اساسی بلکه شامل بعد انسانی، فیزیکی، زیست محیطی، اجتماعی و سیاسی نیزهست(Zeller, Manoher, Carla and Cecile, 2006: 446). نگاهی به تلاش‌های گذشته و بررسی الگوهای حاکم بر مقابله با فقر روستایی نشان می‌دهند که این تلاش‌ها بیشتر به مداخله‌های بیرونی پرداخته و کمتر به فقرای روستایی به عنوان تصمیم‌گیر یا عاملانی باانگیزه و توانا برای بهبود اوضاع خود توجه کرده‌اند. تاکنون در اغلب کشورهای درحال‌توسعه، برنامه‌های غیرمشارکتی و از بالا به پایین و برنامه‌ریزی‌های کلان اقتصادی از اعتبار برنامه‌ریزی ناحیه‌ای کاسته و حاصل آن در حاشیه قرارگرفتن روستاییان به ویژه فقرا از سهیم شدن در منافع توسعه بوده است. هرجا فقرا به‌عنوان عامل، و نه موضوع، در فرایند توسعه شرکت می‌کنند امکان ایجاد رشد، توسعهٔ انسانی و برابری وجود دارد(رضوی و همکاران، ۱۳۸۲: ۲۵ ؛ چمبرز، ۱۳۷۸: ۱۲۰). با وجود موانعی نظیر کمبود منابع دانش و اطلاعات، بی‌سوادی، کم‌سوادی، یا کمبود و نقص در آموزش و اطلاع رسانی به خاطر فقر انسانی و درآمدی، چگونه این امر امکان‌پذیر است؟ آیا می‌توان برنامه‌ای تدوین کرد؟ حرکت از وضع ناخوشایند کنونی به-سمت مطلوب و آرمان‌ها به چه چیزهایی نیازمند است؟ «ما» می‌دانیم که «آن‌ها» به مشکلات خودبه‌خودی آشنا هستند و حتی در بسیاری از موارد به آن خو گرفته‌اند و به گفته لوئیس(۱۹۶۸)، فرهنگ فقر، شیوه زندگی خاصی را برایشان بوجود آورده است(رضوی و همکاران، ۱۳۸۲: ۲۴ و برگرفته از رضوی، ۱۳۷۷: ۱۵-۱۱). بنابراین به نظر می‌رسد اگر شرایط تسهیل‌کننده‌ای در جهت رفع موانع وجود داشته باشد و کمک های مالی در اختیار قرار گیرد و حمایت به‌همراه مشارکت باشد، وضع موجود بهبود می‌یابد(آرائی، ۱۳۹۳: ۴۶۹). هدف از پژوهش حاضر بررسی و تبیین شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی فقر در سطح دهستان سراوان می باشد.

2 - Money Metric Understandings
3 -International Fund for Agricultural Development

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1397.18.48.3.4]
[DOI: 10.29252/jgs.18.48.95]

رییس دانا(۱۳۸۴) نیز فقر را نارسایی در تأمین نیازهای اجتماعی می‌داند. فقر اگرچه پدیده‌یی اقتصادی دانسته می‌شود، ابعاد مختلفی دارد. به همین دلیل ممکن است حتی کامل‌ترین شاخص‌ها نواقص اساسی داشته باشد. رییس‌دانا ابتدا به نارسایی کلی شاخص‌های اندازه‌گیری فقر انتقاد کرد، و سپس به بررسی دیدگاه‌های نهادگرا و ساختاری پویا پیرامون مساله‌ی فقر پرداخت. در ادامه نیز بر اساس پاره‌یی از انتقادهای مطرح شده و با استناد به نتایج مطالعات صورت گرفته خط فقر را برآورد نمود. بر اساس نتایج این بررسی ۵۰-۴۶ درصد از خانوارهای ایرانی در زیر خط فقر جای دارند. نتایج این مطالعه نشان دهنده‌ی کاهش درآمد واقعی، افزایش شکاف درآمدی، ناعادلانه‌تر شدن توزیع درآمد و سطح برخورداری از امکانات و خدمات اجتماعی است. افتخاری و همکاران(۱۳۹۱) در مقاله‌ای به بررسی وضعیت فقر در مناطق روستایی استان کهگیلویه و بویراحمد پرداخته است. نتایج نشان داد که تفاوت معنی‌داری میان دو گروه تنگدست و غیرتنگدست در تعیین‌کننده‌های سن سرپرست، استفاده‌کنندگان از خدمات درمانی و تسهیلات، مالکان تراکتور، خانه، آب لوله‌کشی، گاز لوله‌کشی، حمام و آشپزخانه، نسبت افراد دارای درآمد و باسواد به اندازه‌ی خانوار، رفاه و سرمایه‌ی اجتماعی وجود دارد. مولایی (۱۳۹۳) در پژوهشی تحت عنوان بررسی روند فقر و علت‌های آن در خانوارهای روستایی طی سال-های۹۱-۱۳۶۲ به بررسی پاسخ به این سوال که آیا ترکیب کالاهای مصرفی خانوارهای روستایی ایران طی سال‌های ۹۱-۱۳۷۴ نسبت به دره زمانی ۷۳-۱۳۶۲ بهبود یافته‌اند یا بدتر شده است؟ به این منظور، با استفاده از اطلاعات مرکز آمار ایران در خصوص سهم هزینه شش گروه از کالاهای خوراکی و دخانی و هفت گروه از کالاهای غیرخوراکی در سبد خانوارهای روستایی، کشش درآمدی تقاضای کالاهای مربوط در دو مقطع زمانی فوق با روش داده‌های تابلویی تخمین زده شد. نتیجه‌های تحقیق حاکی از آن است که طی دوره زمانی۹۱-۱۳۷۴، سهم و ضریب اهمیت کالاهای اساسی خوراکی در سبد مصرفی خانوارها کاهش یافته و سهم هزینه مسکن، بهداشت و درمان و حمل و نقل فزایش یافته است. علاوه بر آن، بیشتر کالاهای مهم و اساسی در سبد خانوارهای روستایی از حالت ضروری به لوکس درآمده‌اند و این امر نیز ناشی از فشار اقتصادی و بدتر شدن وضعیت مصرف آن هاست. بسحاق و همکاران(۱۳۹۴) در پژوهشی تحت عنوان ارائه مدلی برای تبیین فقر در مناطق روستایی(مطالعه موردی: استان چهارمحال بختیاری) به بررسی و تبیین فقر در مناطق روستایی استان چهارمحال و بختیاری با استفاده از روش پیمایشی و بکارگیری مدل‌سازی معادلات ساختاری پرداخه است. نتایج تحقیق حاکی از آن بود که مدل مرتبه دوم فقر روستایی تحت تأثیر عامل‌های پنهان اجتماعی، اقتصادی و سیاسی قرار دارد. در واقع نشان دهنده این موضوع است که عامل‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی به خوبی توانسته فقر روستایی را اندازه‌گیری کنند. مولایی و رحیمی‌راد(۱۳۹۵) در پژوهشی تحت عنوان بررسی وضعیت فقر در خانوارهای روستایی ایران طی پنج برنامه توسعه اقتصادی ایران: ۱۳۹۲-۱۳۶۸ فقر را به عنوان یک پدیده نامطلوب اقتصادی-اجتماعی می‌داند و مهم‌ترین عامل آن را توزیع ناعادلانه درآمد در بین افراد در جامعه دانسته‌اند. در این راستا با استفاده از داده‌های هزینه و درآمد خانوارهای روستایی که توسط مرکز آمار ایران همه ساله منتشر می‌شود ابتدا خط فقر را طی سال‌های ۱۳۹۲-۱۳۶۸ که پنج برنامه توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور به اجرا درآمده است. با استفاده از هشت گروه کالایی، به روش سیستم مخارج خطی(LES)و با استفاده از نظریه حداقل عادات نسبی(HLES) محاسبه شد. سپس با استفاده از شاخصهای سنجش فقر، وضعیت فقر در مناطق روستایی موردمطالعه قرار گرفت. نتایج تحقیق حاکی از آن است که طی سالهای مورد

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1397.18.48.3.4]
[DOI: 10.29252/jgs.18.48.95]

مطالعه، گرچه خط فقر در خانوارهای روستایی ایران دارای رشد متوسط۲۱/۳ درصد بوده است، لیکن میزان و اندازه فقر در روستاها روند نزولی داشته است و شکاف فقر و شدت آن کاهش یافته است؛ بنابراین، عملکرد دولت در کاهش فقر نسبی طی پنج برنامه توسعه اقتصادی نسبتا موفقیت آمیز بوده است. کشاورز(۱۳۹۵) در پژوهشی تحت عنوان واکاوی علل بنیادین فقر روستایی در استان فارس با استفاده از تحلیل مقایسه‌ای کیفی مجموعه فازی با بهره‌گیری از روش تحلیل مقایسه‌ای کیفی مجموعه فازی، نسبت به بررسی علل بنیادین فقر روستایی اقدام شد. داده‌های مورد نیاز این پژوهش پیمایشی از طریق روش نمونه‌گیری تصادفی ساده از میان خانوارهای روستایی شهرستان‌های داراب و رستم گردآوری شد. تحلیل تجربی یافته‌های حاصل از انجام مطالعات مقدماتی و تکرار شده در استان فارس نشان داد که برای شناسایی علل فقر روستایی، دو مسیر علی پیچیده از بیشترین ثبات و پوشش برخوردارند. اولین مسیر علی نشان می‌دهد که مجموعه‌ای از سازه‌های انسانی، اجتماعی، اقتصادی، فیزیکی و زیست‌محیطی به افزایش فقر روستایی منجر می‌شوند. این در حالی است که بر مبنای مسیر علی دوم، سازه‌هایی همچون میزان منابع انسانی، اقتصادی، فیزیکی، زیست محیطی و نیز میزان رضایتمندی از زندگی زمینه افزایش فقر روستایی را فراهم می‌کنند.

در سطح بین الملل نیز در این باره پژوهش های مختلفی به انجام رسیده است؛ از جمله: براکلِسبای و هینشلِوود(۲۰۰۱) با استفاده از روش برآورد مشارکتی فقر تلاش کردند که به مفهوم فقر و رابطه آن با مباحث محیط زیست برای قشر آسیب پذیر پی ببرند. پژوهش مذکور، با روش فراتحلیلی انجام شده است و یافته های آن، با بازبینی بیست و سه بررسی به دست آمده است که چهارده کشور در آسیا، آفریقا، آمریکای لاتین و اروپا را شامل می شود .در بررسی فوق بیان شده که راهکارهای معیشتی فقرا، به طرز پیچیده ای با بستر محیط زیستی آنها پیوند یافته است. اینگونه ارتباطات، نه تنها تغییرات زیست فیزیکی در محیط اطراف آنها، بلکه فرایندهای سیاسی و اجتماعی را نیز شامل می شود. این امر به روشنی نشان می‌دهد که ارتباط بین فقر و محیط زیست، بسیار پیچیده است که اغلب به طور غیرمستقیم بیان می شود. یافته این پژوهش، به طور خلاصه این است که رفاه از طریق سلامت، امنیت، محیط فیزیکی بهداشتی، ذخایر انرژی پاک و ایمن، مسکن مناسب و کم تراکم در زمین‌های بی خطر، دسترسی و کنترل منابع، به ویژه امنیت غذایی و محصولات کشاورزی و غیره، با محیط زیست در ارتباط است. ناراین، گوپتا و وانت(۲۰۰۸) با استفاده از داده های گردآوری شده از ۵۳۶ خانوار در ۶۰ روستا در جاهابا، یکی از مناطق هند نشان داده‌اند که چگونه خانوارهای روستایی در کشورهای در حال توسعه، از ذخیره و موجودی منابع طبیعی مشترک درآمد کسب می‌کنند. در واقع، در پژوهش فوق بر این موضوع تمرکز شده است که چگونه اثر متقابل سه نوع از دارایی‌های خصوصی شامل زمین، دام و سرمایه اجتماعی همراه با دارایی‌های طبیعی، راهبرد های معیشتی خانوارهای فقیر روستایی را شکل می‌دهند. در بررسی مذکور، اثبات شده است که معیشت خانوارهای روستایی در کشورهای در حال توسعه، به طور معنی داری، به منابع طبیعی مشترک منوط است..نف(۲۰۱۳) بر این باور است که رابطه میان مولفه‌های تشکیل دهنده فقر بسیار پیچیده و مبهم است. به همین دلیل به استثنای خانوارهایی که دارای فقر یا ثروت افراطی می‌باشند، تمایز قائل شدن میان سایر خانوارها که از سطوح متفاوتی از منابع انسانی، اقتصادی و اجتماعی برخوردارند، دشوار است.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1397.18.48.3.4]
[DOI: 10.29252/jgs.18.48.95]

مبانی نظری

فقر به صورتهای گوناگون تعریف شده است و مفهوم آن در طی زمان و بر اثر تحولات اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی تغییر یافته است. فقر را می‌توان از جهات گوناگون تعریف وتقسیم‌بندی نمود. در تعریف تاونسند(۱۹۸۵)[۴]بر فقدان منابع برای کسب انواع رژیم‌های غذایی، مشارکت در فعالیتها و شرایط و امکانات معمول زندگی توجه شده است. سن(۱۹۷۶)[۵] فقر را به صورت محرومیت از قابلیت‌های اساسی درنظرگرفته و بر نسبی بودن مفهوم فقر درمکانها و زمانهای مختلف، تاکید می‌کند. فقر واقعیتی اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی سیاسی است که از دیرباز از بزرگ‌ترین مشکلات انسان بوده است و در حال حاضر نیز جامعه بشری، علی رغم تحولات بسیار عظیمی که در زمینه‌های مختلف علوم روی داده است، با این پدیده شوم دست و پنجه نرم می-کند. فقر از زوایای گوناگونی چون فلسفی، علمی، ادبی، هنری و دینی قابل بررسی و تأمل است. این پدیده شوم چهره کریه خود را در اختلاف طبقاتی افراد مختلف یک جامعه بیشتر نمایان می‌سازد. بطوری که در حال حاضر حدود یک پنجم جمعیت جهان در فقر بسر می‌برد. این عده با درآمدی کمتر از یک دلار در روز زندگی می-کنند(بسحاق و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۱۶). فقر تنها بیانگر وضعیت موجود نیست، بلکه فرآیندی با ابعاد و پیچیدگی بسیار را نیز شامل می‌گردد(توکلی، ۱۳۸۳: ۱۱۴ به نقل از بسحاق و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۱۶). فقر، پدیده‌ای فراگیر در جهان بوده و می‌توان آن را نتیجه تحولات اقتصادی، سیاسی و اجتماعی جهانی و کشوری دانست. آمار دقیقی از میزان فقرای جهانی در دسترس نمی‌باشد. برآوردهای غیر رسمی بیانگر فقر 20 درصدی جمعیت جهانی بود که بخش زیادی از آنها در مناطق روستایی به سر می‌برند(سرایلو، ۱۳۹۰: ۵۴). به طور سنتی، اکثر صاحب نظران فقر را تنها، ناکافی بودن درآمد معنا می‌کنند(حسن‌زاده، ۱۳۷۹: ۱۳۲). برخی آن‌را بطور خاص میزان کالری پایین تر از حد استاندارد تعریف می‌کنند(فاینان، سدولت و دجانری[۶]، ۲۰۰۵: ۲۸، فوگراس، هومددا و کلاپیچ، ۲۰۰۶: ۱۶۲ و آلن، ۲۰۰۴: ۴۱). عده‌ایی فقر را تأمین غذا، پوشاک و مسکن در زیر سطح حداقل می‌دانند(سرینیواسان[۷]، ۲۰۰: ۲۳۲) برخی دیگر آنرا ناشی از عوامل اجتماعی و نارسایی‌های آن می‌دانند(بانک جهانی، ۲۰۰۰: ۸۳ و وارف، ۲۰۰۶: ۱۱۹). برخی آن را در نبود قدرت و ابراز عقیده تعریف می کنند(لین و لیو، ۲۰۰۶: ۴). در حالیکه فقر به هیچ عنوان واژه‌ای تک بعدی با مفهوم مطلق نیست(ساچس، ۲۰۰۵: ۱۹).

فقر پدیده‌ای چند بعدی است، یعنی نه تنها شامل بعد اقتصادی برای نیازهای اساسی بلکه شامل بعد انسانی، فیزیکی، زیست محیطی، اجتماعی و سیاسی نیز است(Zeller et al, 2006: 446). یکی از چالش‌های مهم جوامع روستایی مسئله فقر روستایی است که اندیشه بسیاری از صاحبنظران مسائل روستایی را به خود معطوف داشته است. در روستاها به علت شرایط جغرافیایی آب‌و هوایی، نوع معیشت و توانایی کمتر در مقابله با حوادث، فقر قلمرو گسترده‌تری دارد(شاه‌آبادی و تلیابی، ۱۳۹۶: ۳).

مدت زمان زیادی است که جغرافیای فقر وارد ادبیات جغرافیایی شده است و همواره جغرافیدانان از آن به عنوان یک واقعیت تلخ اجتماعی که آثار و عوارض سوء آن در همه زوایای زندگی فردی و اجتماعی منعکس است، یاد

4 -Townsand
5 -Amartiya Kumar Sen
6 - Finan, F., Sadoulet, E., & De Janvry
7 - Srinivasan

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1397.18.48.3.4]
[DOI: 10.29252/jgs.18.48.95]

می‌کنند. رونالد جانسون[8] یکی از جغرافیدانان سرشناس و معاصر و استاد جغرافیا در دانشگاه لیورپول انگلیس اذعان می‌دارد که هدف جغرافیدانان تنها این نیست که کیفیت زندگی روزمره انسان را مطالعه کنند، بلکه برای بسیاری از آنها کشف نابرابری‌های جهانی و ناحیه‌ای یک نوع رسالت محسوب می‌شود. به عقیده وی هدف جغرافیدانان این است که در سراسر جهان با حذف نابرابریهای شدید اجتماعی و اقتصادی، همه خانواده‌ها بتوانند به شغل دائمی، مسکن مناسب، بهداشت و درمان، آموزش و امنیت اجتماعی دست یابند. او معتقد است که هم اکنون بیشتر مردم جهان در فقر و سوء تغذیه به سر می‌برند، از سلامتی کامل بی‌بهره‌اند و زندگی غم-انگیزی دارند. براین اساس جغرافیدان وظیفه دارد که در بررسی های جغرافیایی خود به ریشه‌های این نابرابری-ها پی ببرد و تفکرات جغرافیایی خود را در جهت حل این مسائل به کار گیرد(رضوی، ۱۳۷۷: ۳۳). فقر تنها ناشی از محرومیت مادی نیست، بلکه به طور عمده پدیده‌ای اجتماعی است که موجب می‌شود اشخاص فقیر از ظرفیت و توانایی خویش درک صحیحی نداشته باشند(چمبرز، ۱۳۸۷: ۱۸). در ایران فقر بیشتر مفهومی اقتصادی داشته و کمتر از سایر جنبه‌ها مورد توجه قرار گرفته است. در صورتی که بخواهیم کارایی سیاست گذاری و اجرای برنامه‌های مبارزه با فقر را به نحوه مناسبی پیاده کنیم نیاز به شناخت ابعاد مختلف پدیده‌ی فقر، شاخصها و نماگرهای آن داریم.

نظریه خرده فرهنگی دهقانی راجرز

یکی از نظریه هایی که در سطح جوامع محلی و در رابطه با فقر باید به آن پرداخت نظریه خرده فرهنگ دهقانی راجرز است. این نظریه بر ضعف و نقصان خرده فرهنگ‌ها تأکید دارد، در تعریف خرده فرهنگ باید گفت: تفاوت و ویژگی‌های خاص داخلی هر فرهنگ را خرده فرهنگ می‌نامند. خرده فرهنگ به منزله جوانه‌ها و شاخ و برگ‌های تنه اصلی فرهنگ جامعه محسوب می‌شود. خرده فرهنگ انواع مختلف دارد؛ مثلا خرده فرهنگ دانشجویان، جوانان، خلافکار، مکانیکها و غیره ایده خرده فرهنگ دهقانی توسط افراد مختلفی ابراز شده است. انگیزه‌ها ارزشها و وجه نظرها در خرده فرهنگ دهقانی از عناصر اصلی و مهم به شمار می‌روند[9]. (ازکیا، ۱۳۸۷: ۵۴).یکی از نظریه‌های مهم در زمینه خرده فرهنگ دهقانی راجرز است. بر اساس این نظریه برنامه‌های دگرگونی اجتماعی در روستا اگر بر پایه شناخت ارزشها، وجه نظرها و انگیزه دهقانان استوار نباشد شکست می-خورد. لذا مجریان برنامه‌های توسعه روستایی باید ویژگیهای فرهنگی و جمعیتی مخاطبان و گیرندگان برنامه-های خود را بدقت مدنظر داشته باشند(پاپلی یزدی و ابراهیمی، ۱۳۹۰: ۹۳). او برای خرده فرهنگ دهقانی ویزگیهایی از این قبیل قائل است: ۱- عدم اعتماد متقابل د رروابط شخصی؛ ۲- فقدان نوآوری؛ ۳- تقدیرگرایی؛ ۴- پایین بودن سطح آرزوها و تمایلات؛ ۵- چشم‌پوشی نکردن از منافع آنی به خاطر منافع آتی؛ ۶- کم‌اهمیتی به عامل زمان؛ ۷- خانواده‌گرایی؛ ۸- وابستگی به قدرت دولت؛ ۹- محلی‌گرایی؛ ۱۰- فقدان همدلی. عدم راجرز با طرح این نکات سعی می‌کند عوامل اجتماعی و روانی را مانع نوسازی قلمداد کند و برای آن اهمیت زیادی قائل شود.

8 -Ronald Johnson

[9]- وجه نظر عبارت است از وضع روانی که یک فرد انسانی به منظور عمل کردن بر یک هدف معین به خود می‌گیرد. ارزشهای اجتماعی عبارتند از پیش‌فرضهای ناآگاهانه و مجرد در مورد اینکه از لحاظ اخلاقی چه چیزی درست است و طبیعی است که این ارزشها از اهمیت بسزایی برخوردارند. انگیزه‌ها عبارتند از نیازها و علایق در مورد انواع خاصی از فعالیت‌ها که نمایانگر عدم تعادل و یا عدم رضایت در رابطه با برخی اهداف می‌باشد

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1397.18.48.3.4]
[DOI: 10.29252/jgs.18.48.95]

یکی دیگر از نظریاتی که می‌توان در زمینه فقر به آن توجه نمود نظریات نابرابری است. برخی ازنظریه‌پردازان نظیر گلد اسمیت[۱۰] و بلیکلی[۱۱] برای شناخت فقر، آن را در مقابل واژه هایی نظیر آسیب شناسی، شاخص تصادف و فقر به صورت ساختار قرار می‌دهند. از زمانی که فلسف ه فقر به وسیله پرودون در ۱۶۰ سال پیش به نگارش درآمده و در آن فقر، ناشی از اعتنا نکردن و اجرای عدالت جامعه به ارزش کار مردم دانسته شده است، مدت طولانی برای شناخت فقر می‌گذرد. تلاش‌های بسیاری در این راستا صورت گرفته است، اما هم چنان مشکل باقی است. . نابرابری و فقر مشابه یکدیگر نیستند. اولی شرایط نسبی است که اغلب به وسیله ضرایب مقایسه‌ای، نظیر ضریب جینی و ضریب شاخص تایل که نسبت به اولی کم تر متداول است، اندازه‌گیری می-شود. فقر و نابرابری اگر چه با یکدیگر ارتباط دارند، اما پدیده متفاوتی هستند. یکی از این روابط، فقیر بودن ملت ها بر اثر نابرابری های اجتماعی و اقتصادی است(جمالی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۲۹). گلین[۱۲] و ما لیبند[۱۳] در مطالعات خود دریافتند که نابرابری گسترده، مریضی، فشار اجتماعی و جرم و جنایت بیش تر را به همراه خود می آورد که این عوامل مانع رشد اقتصادی می‌شوند(همان منبع: ۱۳۰).

روش تحقیق

نوع تحقیق به صورت کاربردی- توسعه‌ای است و روش مطالعه اسنادی، تحلیلی و پیمایشی است. جهت تکمیل اطلاعات موجود از پرسشنامه استفاده شده است. واحد تحلیل این تحقیق خانوار ساکن در نقاط روستایی دهستان سراوان می‌باشد. جامعه آماری تحقیق کل خانوار روستایی دهستان سراوان است، که بر اساس نتایج سرشماری سال۱۳۹۵ تعداد روستاهای این بخش ۷روستا و تعداد خانوار، ۴۲۸۳ خانوار می‌باشد. به منظور تجزیه و تحلیل در این پژوهش از نرم افزار لیزرل یا مدل سازی معادلات ساختاری استفاده گشت. برای تعیین حجم نمونه سرپرستان خانوار ساکن در نقاط روستایی دهستان سراوان از جدول مورگان استفاده شد و در نهایت تعداد حجم نمونه سرپرستان، ۳۵۱پرسشنامه تعیین گردید که جهت نتیجه‌گیری بهتر پرسشنامه‌ها به۳۷۰ عدد افزایش پیدا کرد. روش نمونه‌گیری به صورت تصادفی بوده است. برای تعیین حجم روستاهای نمونه از میان ۷ روستا سهم هر روستا مشخص گردید. جدول(۱) .

جدول(۱). سهم هر روستا از تعداد پرسشنامه

نام دهستان	تعداد خانوار		سهم روستا	تعداد هر نفر در روستا
قاضیان	۹۶۶		۲۲/۶	۸۳
سراوان	۱۸۳۷		۴۲/۹	۱۵۹
جوکولبندان	۳۶		۰/۸	۳
گلسرک	۵۰۹		۱۱/۹	۴۴
کچا	۱۱۴		۲/۷	۱۰
موشنگا	۹۱		۲/۱	۸
امامزاده هاشم	۷۳۰		۱۷	۶۳

10 - Goldsmith
11 -
12 - Glyn
13 - Miliband

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1397.18.48.3.4]
[DOI: 10.29252/jgs.18.48.95]

به منظور سنجش روایی پرسش‌نامه از نظرات جمعی از اساتید رشته جغرافیا و برنامه ریزی روستایی که در این زمینه فعالیت نموده‌اند، بهره گرفته شده است. همچنین به منظور سنجش پایایی ابزار تحقیق، ابتدا ۳۰ پرسشنامه در سطح دهستان تکمیل، سپس با استفاده از آلفای کرونباخ مورد تأیید قرار گرفت. مقدار آلفا برای هر یکی از ابعاد مختلف فقر در جدول(۲) درج گردیده است.

جدول(۲). مقدار آلفای کرونباخ

ابعاد	مقدار آلفا	
بعد اجتماعی فقر	۰/۹۱	۱۸
بعد اقتصادی فقر	۰/۸۴	۱۵
بعد سیاسی فقر	۰/۸۹	۶
کل	۰/۸۸	۳۹

منطقه مورد مطالعه

دهستان سراوان واقع در شهرستان رشت واقع شده است که از طرف غرب به دهستان لاکان و از شمال به دهستان سنگر و از جانب جنوب و جنوب شرقی به شهرستان رودبار منتهی می شود .دهستان سراوان دارای هفت روستا، به نام های قاضیان، سراوان،جوکول بندان،کچا، گلسرک، موشنگا و امام زاده هاشم می باشد. این دهستان ۹۸/۶۹ کیلومتر مربع وسعت دارد و در موقعیت جلگه ای و کوهستانی واقع شده است. جمعیت این دهستان در سال ۱۳۷۵ طبق آمار و سرشماری برابر ۱۴۸۳۷ نفر بوده است که این رقم در سال ۱۳۸۵ به ۱۳۹۸۹ نفر کاهش یافته است اما تعداد خانوار آن ۵۷۲ خانوار افزایش داشته است. در سال ۱۳۹۰ نیز این دهستان دارای ۷ آبادی، ۱۴۰۴۱ نفر جمعیت و ۴۲۳۳ خانوار می‌باشد.(معاونت برنامه ریزی استانداری گیلان، و ۱۳۹۰و۱۳۸۵). شاخص ها و گویه های بکار رفته در این تحقیق در جداول (۳ تا ۵) قید شده است.

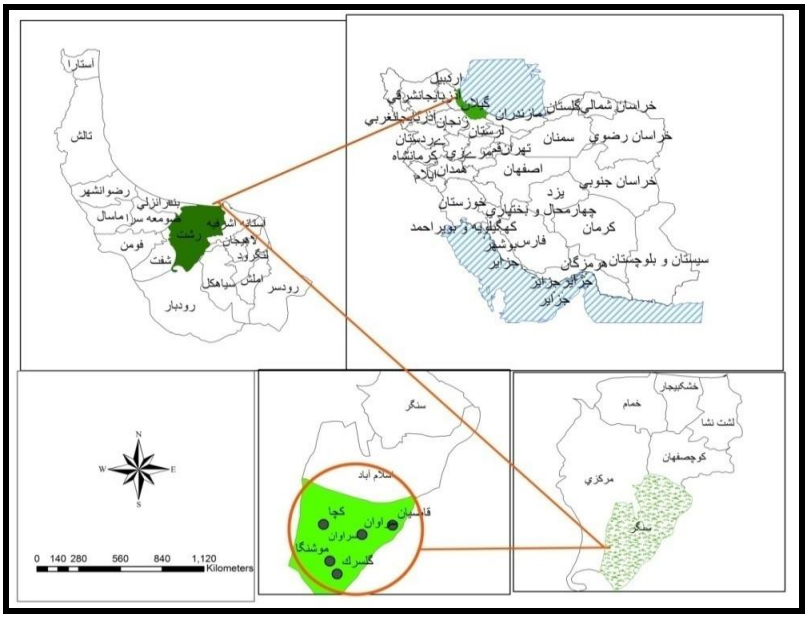

شکل(۱). موقعیت دهستان سراوان

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1397.18.48.3.4]
[DOI: 10.29252/jgs.18.48.95]

جدول(۳). نماگرها وگویه‌های بعد اجتماعی

عامل	فاکتورها	نماد
بعد جتماعی	برگزاری جلسات آموزشی و ترویجی در روستا	PS1
	دریافت و مطالعه نشریات ترویجی(نشریاتی که از وضعیت روستاها آگاهی دهد)	PS2
	وجود مدارس مناسب برای تحصیلات دانش آموزان	PS3
	وجود معلمان خوب برای آموزش دانش آموزان در مدارس	PS4
	دسترسی به خدمات درمانی(خانه بهداشت، درمانگاه، مراکز تنظیم خانواده) در روستا	PS5
	وجود حشرات و موجودات موذی(مار، موش، حشرات و..) در منازل.	PS6
	میزان اهمیت به امر تفکیک زباله در خانه	PS7
	میزان مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی روستا	PS8
	میزان روابط با همسایگان	PS9
	میزان اهمیت آینده و سرنوشت دیگران و افراد در روستا	PS10
	میزان تلاش برای احقاق حقوق ضایع شده	PS11
	رضایت از وضعیت راه روستا	PS12
	رضایت از وضعیت زندگی	PS13
	دسترسی به حمل و نقل عمومی	PS14
	انگیزه برای تلاش و بهبود وضعیت زندگی خود	PS15
	تمایل برای کسب ثروت	PS16
	احساس محرومیت نسبت به سایرافراد	PS17
	احساس بی عدالتی دررفتار با شما	PS18

منبع:(بسحاق همکاران، ۱۳۹۴)

جدول(۴). نماگرهاوشاخص‌های بعد سیاسی

عامل	فاکتورها	نماد
بعد سیاسی	میزان افزایش امنیت برقرار شده به واسطه وجود پاسگاه پلیس در منطقه	PP1
	رضایت از میزان امنیت حاکم در منطقه	PP2
	میزان درگیری و نزاع با همسایگان	PP3
	میزاندتمایل به شرکت در انتخابات شوراها و مجلس و ریاست جمهوری	PP4
	تمایل به پخش برنامه های تلویزیونی و رادیویی به زبان محلی	PP5
	تمایل به پخش مجلات و بروشور به زبان محلی	PP6

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1397.18.48.3.4]
[DOI: 10.29252/jgs.18.48.95]

جدول(۵). نماگرهاوشاخصهای بعد اقتصادی

عامل	فاکتورها	نماد
بعد اقتصادی	میزان مصرف گوشت قرمز در خانواده	PE1
	میزان مصرف گوشت سفید (مرغ و ماهی) در خانواده	PE2
	میزان استفاده از حبوبات و لبنیات در خانواده	PE3
	میزان استفاده از میوه و سبزیجات در خانواده	PE4
	رضایت از درآمد	PE5
	میزان پس انداز ماهیانه	PE6
	استفاده از تسهیلات و وام های بانکی	PE7
	توان خرید کود و سم و بذر برای کشاورزی	PE8
	توانایی برای سرمایه گذاری در بخش کشاورزی	PE9
	میزان فروش محصولات به صورت مستقیم و بدون واسطه	PE10
	مقاومت واحد مسکونی در برابر حوادث و زلزله	PE11
	مجهز بودن واحد مسکونی برای جلوگیری از هدر رفتن انرژی	PE12
	مناسب بودن واحدهای مسکونی برای بازی فرزندان	PE13
	مجهز بودن اتاق خواب به امکاناتی مانند سروریس بهداشتی و حمام	PE14
	رضایت از معماری منزل مسکونی	PE15

ماخذ : (بسحاق و همکاران، ۱۳۹۴)

نتایج

ابتدا برای بررسی تک‌تک متغیرهای پژوهش از آزمون T تک نمونه‌ای استفاده گردید. هدف اصلی این آزمون مقایسه متغیرهای مورد نظر با حد وسط است. از آنجا که نماگرهای هر شاخص با طیف لیکرت سنجیده شده اند، پس از ترکیب نماگرها و ساختن شاخص، عدد ۳ به عنوان حد متوسط در نظر گرفته شده است و داده‌ها در هر یک از شاخص‌ها با این اعداد سنجیده شده اند. در آزمون T تک نمونه‌ای فرض صفر حاکی از برابری پایداری با عدد سه (حدمتوسط) می‌باشد و فرض مقابل حاکی از عدم برابر با حد متوسط است. در صورتی که فرض صفر رد شود باید از مقادیر حد بالا و حد پایین استفاده کرد که :

- هرگاه حد بالا و پایین مثبت باشد، میانگین از مقدار مشاهده شده بزرگتر است.
- هرگاه حد بالا و پایین منفی باشد، میانگین از مقدار مشاهده شده کوچکتر است(مومنی و قیومی، ۱۳۹۱: ۶۶).

بنابراین با استفاده از این آزمون کلیه شاخص‌ها در سه سطح تقسیم‌بندی گردیده‌اند.

نتایج حاصل از آزمون Tتک نمونه ای در جدول (۶) نشان می‌دهد که شاخص اجتماعی و سیاسی در شرایط غنی قرار دارند. با این حال مقدار T بعد اقتصادی در شرایط فقیر قرار گرفته است. عمده‌ترین دلیل فقیر بودن این شاخص را می‌توان در عدم مصرف کافی میوه و سبزیجات در برنامه غذایی خانوار، عدم فضای کافی در ساخت مسکن برای باز کودکان در منزل و عدم مقاومت کافی ساختار واحدهای مسکونی در برابر حوادث و

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1397.18.48.3.4]
[DOI: 10.29252/jgs.18.48.95]

زلزله و فروش محصولات به صورت غیر مستقیم و با واسطه به شمار آورد که موجب شده پاسخگویان نمرات پایینی را برای این شاخص در نظر بگیرند.

جدول(۶). سنجش شاخص های فقر روستایی

	t	سطح معناداری	اختلاف میانگین	فاصله اطمینان		ارزیابی شاخص
				حد پایین	حد بالا	
بعد اجتماعی	۴/۰۶	۰/۰۰	۰/۱۱۹	۰/۰۶	۰/۱۷	غنی
بعد اقتصادی	-۰/۶۷	۰/۴۹۸	-۰/۰۱۷	-۰/۰۶۶	۰/۰۳۲	فقیر
بعد سیاسی	۳/۸۸	۰/۰۰	۰/۲۲	۰/۱۱۳	۰/۳۴	غنی

با توجه به شاخص t در خصوص بعد اجتماعی و بعد سیاسی در روستا اینگونه می‌توان اذعان داشت که وضعیت این متغیرها بهتر از حد متوسط می‌باشد زیرا سطوح معناداری برای این شاخص‌ها کوچکتر از خطای ۵درصد بوده ومتوسط بودن سطح ارزیابی این شاخص را رد می‌کند که با توجه به ماهیت مثبت کران‌های بالا و پایین و بزرگتربودن میانگین این شاخص ازحد متوسط، غنی بودن این ابعاد منتج می شود اما در خصوص بعد اقتصادی مقدار سطح معناداری بزرگتر از خطای ۵درصد می‌باشدو فرض صفر مبنی بر متوسط بودن سطح عامل اقتصادی در روستا تایید شده و کران های مختلف العلامت فاصله اطمینان نشان از پوشش حد مورد آزمون دارد؛ بر این اساس، نتایج حاصل نشان از فقیربودن این شاخص دارد.

پس از ارزیابی شاخص‌ها، مدل مفهومی پژوهش برمبنای شاخص‌های فقر روستایی تشکیل گردید. دراین راستا از مدل تحلیل عاملی یا مدل اندازه‌گیری که نوعی ازمدل های معادلات ساختاری است استفاده می‌گردد. منظور از مدل اندازه‌گیری، سنجش روابط بین متغیرهای اندازه‌گیری شده و متغیرهای مکنون توسط شناسایی سازه های متغیرهای مکنون است. به بیان دیگر این مدل مشخص می کند که متغیرهای مکنون چگونه با متغیرهای قابل مشاهده مرتبط‌اند و یا از طریق آنها سنجیده می‌شوند و هر یک از شاخص ها تا چه حد متضمن مفهوم ابعاد متغیر مکنون‌اند(بسحاق، ۱۳۹۳: ۱۷۴).

تحلیل عاملی تأییدی در ارتباط با متغیرهای پنهان تحقیق

به منظور بررسی روابط علی میان متغیرهای مشاهده شده (سوالات پرسشنامه) و متغیرهای پنهان؛ از تحلیل عاملی تأییدی استفاده می شود. رابطه بین گویه ها با متغیرهای پنهان با استفاده از بارهای عاملی نمایش داده شده است. بارهای عاملی مدل در حالت تخمین استاندارد، میزان تأثیر هر کدام از گویه‌ها را در توضیح و تبیین واریانس نمرات متغیر پنهان یا عامل اصلی نشان می‌دهد. در واقع بارعاملی، رابطه همبستگی بین دو متغیر را نشان می‌دهد. بار عاملی مقداری بین منفی یک و یک است. اگر بارعاملی کمتر از ۰/۳ باشد رابطه ضعیف در نظر گرفته شده و از آن صرف نظر می‌شود. زمانی‌که همبستگی بین متغیرها شناسائی گردید، باید آزمون معناداری صورت گیرد. جهت بررسی معناداری رابطه بین متغیرها از آمارهٔ t استفاده می شود. چون معناداری در سطح خطای ۵درصد بررسی می شود، بنابراین اگر میزان بارهای عاملی مشاهده شده با آزمون t ؛ خارج از بازهٔ [۱/۹۶ ، ۱/۹۶-] شود، رابطه معنادار است. شکل های (۲ و ۳).

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1397.18.48.3.4]
[DOI: 10.29252/jgs.18.48.95]

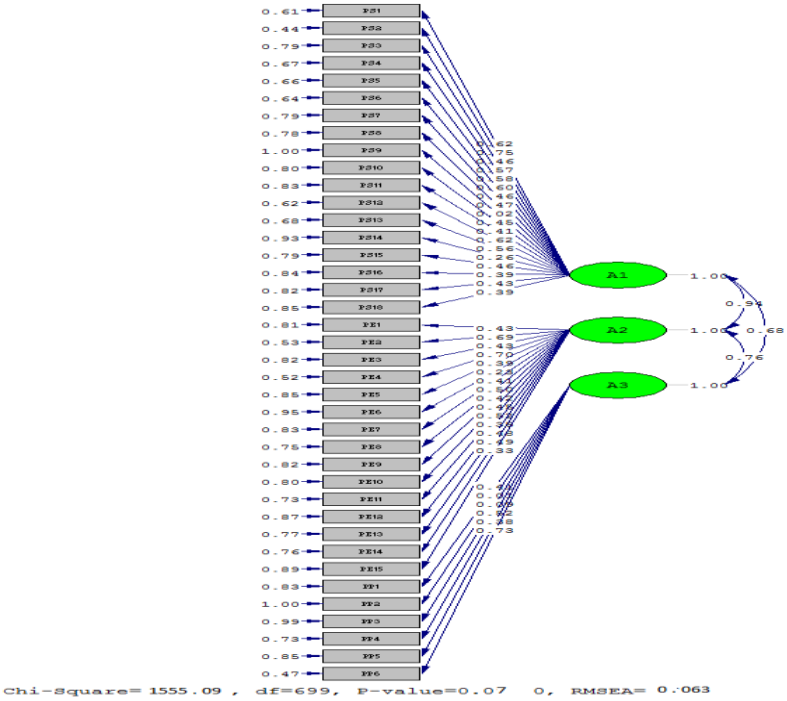

شکل(۲). مدل اندازه‌گیری برحسب مقدار بار عاملی استاندارد و تعیین نقش هر یک از فاکتورهای فقر روستایی

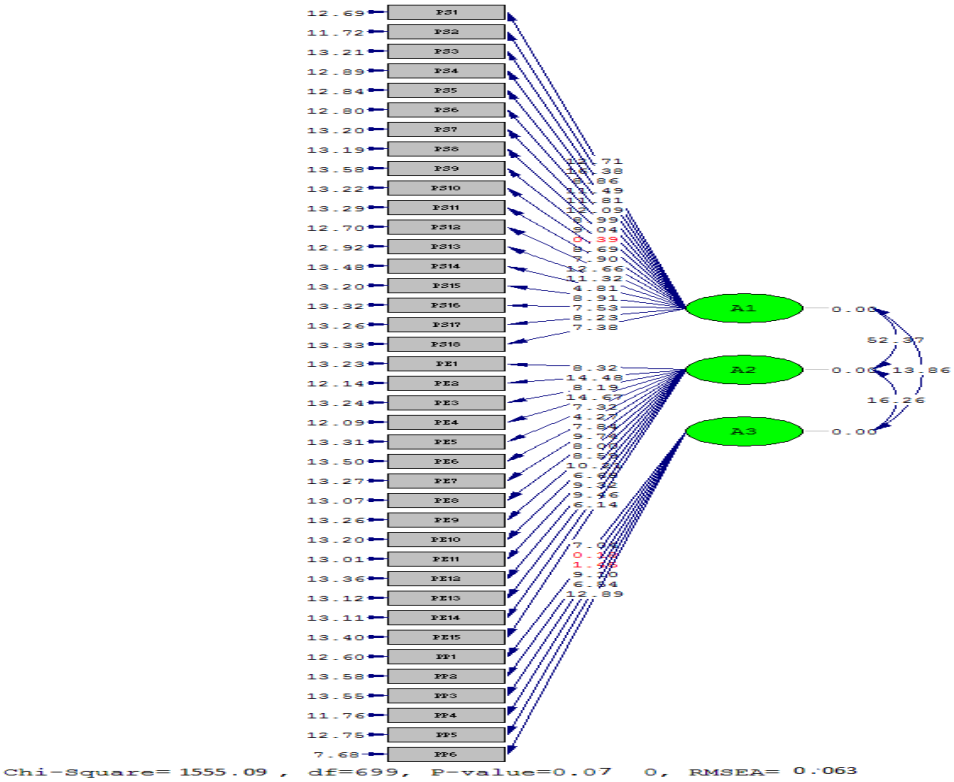

شکل(۳). مدل اندازه‌گیری برحسب مقدار t

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1397.18.48.3.4]
[DOI: 10.29252/jgs.18.48.95]

با توجه به یافته‌های حاصل، مشاهده می‌شود که بار عاملی کلیه گویه‌ها به جز مورد نهم بیش از ۰/۳ است؛ لذا کلیه فاکتورهای مفروض برای بعد اجتماعی به جز روابط با همسایگان دراین تحقیق، توانایی سنجش فاکتور بعد اجتماعی را دارند و همبستگی آنها معنادار است. برای مثال بارعاملی گویه اول فاکتور بعد اجتماعی برابر ۰/۶۲ می‌باشد؛ به عبارت دیگر گویه اول این عامل، تقریباً ۶۲ درصد از واریانس شاخص بعد اجتماعی فقر روستائی را تبیین می‌نماید؛ همچنین در جداول مورد نظر، مقادیر آمارهٔ t مشاهده می شود، مقادیر محاسبه شده t برای بارهای عاملی هر گویه به جز مورد روابط با همسایگان بالای ۱/۹۶ است، لذا می‌توان هم سوئی سوالات پرسشنامه، برای اندازه‌گیری مفاهیم را دراین مرحله معتبر نشان داد. در واقع نتایج نشان می‌دهد که، برگزاری جلسات آموزشی و ترویجی در روستا، دریافت و مطالعه نشریات ترویجی(نشریاتی که از وضعیت روستاها آگاهی دهد)، وجود مدارس مناسب برای تحصیلات دانش‌آموزان، وجود معلمان خوب برای آموزش دانش‌آموزان درمدارس، دسترسی به خدمات درمانی(خانه بهداشت، درمانگاه، مراکزتنظیم خانواده) درروستا، وجودحشرات و موجودات موذی(مار،موش،حشرات و..) درمنازل، میزان اهمیت‌به امر تفکیک زباله درخانه، میزان مشارکت درفعالیت‌های اجتماعی روستا، میزان اهمیت آینده وسرنوشت دیگران و افراد در روستا، میزان تلاش برای احقاق حقوق ضایع شده، رضایت ازوضعیت راه روستا، رضایت ازوضعیت زندگی، دسترسی به حمل-ونقل عمومی، انگیزه برای تلاش و بهبود وضعیت زندگی خود تمایل به کسب ثروت، احساس محرومیت نسبت سایر افراد، احساس بی‌عدالتی در رفتار با اهالی همه از مصادیق ایجاد فقر روستایی از بعد اجتماعی می‌باشند. جدول (۷).

جدول(۷). سنجش شاخص های فقر روستایی از بعد اجتماعی

مولفه های بعد اجتماعی	گویه	بار عاملی استاندارد	مقدار t	نتیجه
برگزاری جلسات آموزشی و ترویجی در روستا	PS1	۰/۶۲	۱۲/۷۱	تأیید گویه
دریافت و مطالعه نشریات ترویجی(نشریاتی که از وضعیت روستاها آگاهی دهد)	PS2	۰/۷۵	۱۶/۳۸	تأیید گویه
وجود مدارس مناسب برای تحصیلات دانش آموزان	PS3	۰/۴۶	۸/۸۶	تأیید گویه
وجود معلمان خوب برای آموزش دانش آموزان در مدارس	PS4	۰/۵۷	۱۱/۴۹	تأیید گویه
دسترسی به خدمات درمانی(خانه بهداشت، درمانگاه، مراکز تنظیم خانواده) در روستا	PS5	۰/۵۸	۱۱/۸۱	تأیید گویه
وجود حشرات و موجودات موذی(مار، موش، حشرات و..) در منازل.	PS6	۰/۶۰	۱۲/۰۹	تأیید گویه
میزان اهمیت به امر تفکیک زباله در خانه	PS7	۰/۴۶	۸/۹۹	تأیید گویه
میزان مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی روستا	PS8	۰/۴۷	۹/۰۴	تأیید گویه
میزان روابط با همسایگان	PS9	۰/۰۲	۰/۳۹	تأیید گویه
میزان اهمیت آینده و سرنوشت دیگران و افراد در روستا	PS10	۰/۴۵	۸/۶۹	تأیید گویه
میزان تلاش برای احقاق حقوق ضایع شده	PS11	۰/۴۱	۷/۹	تأیید گویه
رضایت از وضعیت راه روستا	PS12	۰/۶۲	۱۲/۶۶	تأیید گویه
رضایت از وضعیت زندگی	PS13	۰/۵۶	۱۱/۳۲	تأیید گویه
دسترسی به حمل و نقل عمومی	PS14	۰/۲۶	۴/۸۱	تأیید گویه
انگیزه برای تلاش و بهبود وضعیت زندگی خود	PS15	۰/۴۶	۸/۹۱	تأیید گویه
تمایل برای کسب ثروت	PS16	۰/۳۹	۷/۵۳	تأیید گویه

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1397.18.48.3.4]
[DOI: 10.29252/jgs.18.48.95]

احساس محرومیت نسبت به سایرافراد	PS17	۰/۴۳	۸/۲۳	تأیید گویه
احساس بی عدالتی دررفتار با شما	PS18	۰/۳۹	۷/۳۳	تأیید گویه

با توجه به یافته‌های حاصل، مشاهده می‌شود که بار عاملی کلیه گویه‌ها مورد تایید است؛ لذا کلیه فاکتورهای مفروض برای بعد اقتصادی همبستگی معناداری داشته و نقش معناداری در ایجاد فقر از بعد اقتصادی در روستا دارند. برای مثال بارعاملی گویه اول فاکتور بعد اقتصادی برابر ۰/۴۳ می‌باشد؛ به عبارت دیگر گویه اول این عامل، تقریباً ۴۳ درصد از واریانس شاخص بعد اقتصادی فقر روستایی را تبیین می‌نماید ؛ همچنین در جداول مورد نظر، مقادیر آمارهٔ t مشاهده می‌شود، مقادیر محاسبه شده t برای بارهای عاملی همه گویه ها بالای ۱/۹۶ است، لذا می‌توان هم سویی سوالات پرسشنامه، برای اندازه‌گیری مفاهیم را دراین مرحله معتبر نشان داد. در واقع نتایج نشان می‌دهد که، فقدان مصرف گوشت قرمز وگوشت سفید (مرغ و ماهی)، حبوبات ولبنیات و میوه و سبزیجات، فقدان رضایت از درآمد، فقدان پس‌انداز ماهیانه و عدم استفاده ازتسهیلات و وام‌های بانکی، عدم وجود توان خریدکود و سم و بذر برای کشاورزی، ناتوانایی برای سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی، فروش محصولات به‌صورت غیرمستقیم وبا واسطه، عدم مقاومت واحد مسکونی در برابر حوادث و زلزله، عدم مجهز بودن واحد مسکونی برای جلوگیری از هدررفتن انرژی، نامناسب بودن واحدهای مسکونی برای بازی فرزندان، مجهز نبودن اتاق خواب به امکاناتی مانند سرویس بهداشتی و حمام و عدم رضایت از معماری منزل مسکونی همه از مصادیق ایجاد فقر اقتصادی روستا می باشند.جدول (۸).

جدول(۸). سنجش شاخص های فقر روستایی از بعد اقتصادی

مولفه های بعد اقتصادی	گویه	بار عاملی استاندارد	مقدار t	نتیجه
میزان مصرف گوشت قرمز در خانواده	PE1	۰/۴۳	۸/۳۲	تأیید گویه
میزان مصرف گوشت سفید (مرغ و ماهی) در خانواده	PE2	۰/۶۹	۱۴/۴۸	تأیید گویه
میزان استفاده از حبوبات و لبنیات در خانواده	PE3	۰/۴۳	۸/۱۹	تأیید گویه
میزان استفاده از میوه و سبزیجات در خانواده	PE4	۰/۷۰	۱۴/۶۷	تأیید گویه
رضایت از درآمد	PE5	۰/۳۹	۷/۳۲	تأیید گویه
میزان پس انداز ماهیانه	PE6	۰/۲۳	۴/۲۷	تأیید گویه
استفاده از تسهیلات و وام های بانکی	PE7	۰/۴۱	۷/۸۴	تأیید گویه
توان خرید کود و سم و بذر برای کشاورزی	PE8	۰/۵۰	۹/۷	تأیید گویه
توانایی برای سرمایه گذاری در بخش کشاورزی	PE9	۰/۴۲	۸/۰۱	تأیید گویه
میزان فروش محصولات به صورت مستقیم و بدون واسطه	PE10	۰/۴۳	۸/۵	تأیید گویه
مقاومت واحد مسکونی در برابر حوادث و زلزله	PE11	۰/۵۸	۱۰/۲۱	تأیید گویه
مجهز بودن واحد مسکونی برای جلوگیری از هدر رفتن انرژی	PE12	۰/۳۸	۶/۶۸	تأیید گویه
مناسب بودن واحدهای مسکونی برای بازی فرزندان	PE13	۰/۴۸	۹/۳۲	تأیید گویه
مجهز بودن اتاق خواب به امکاناتی مانند سروریس بهداشتی و حمام	PE14	۰/۴۹	۹/۵۶	تأیید گویه
رضایت از معماری منزل مسکونی	PE15	۰/۳۳	۶/۱۴	تأیید گویه

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1397.18.48.3.4]
[DOI: 10.29252/jgs.18.48.95]

با توجه به نموار و جدول، مشاهده می‌شود که بار عاملی کلیه گویه‌ها مورد تایید است؛ لذا کلیه فاکتورهای مفروض برای بعد سیاسی همبستگی معناداری داشته و نقش معناداری در ایجاد فقر از بعد سیاسی در روستا دارند. برای مثال بارعاملی گویه اول فاکتور بعد سیاسی برابر ۰/۴۱ می‌باشد؛ به عبارت دیگر گویه اول این عامل ، تقریباً ۴۱ درصد از واریانس شاخص بعد سیاسی از فقر روستایی را تبیین می‌نماید ؛.. همچنین در جداول مورد نظر، مقادیر آمارهٔ t مشاهده می‌شود، مقادیر محاسبه شده t برای بارهای عاملی همه گویه‌ها بالای ۱/۹۶ است، لذا می‌توان هم‌سویی سوالات پرسشنامه، برای اندازه‌گیری مفاهیم را دراین مرحله معتبر نشان داد. در واقع نتایج نشان می‌دهد که فقدان امنیت برقرار شده به واسطه وجود پاسگاه پلیس درمنطقه، تمایل به شرکت درانتخابات شوراها و مجلس و ریاست جمهوری، پخش برنامه‌های تلویزیونی و رادیویی به زبان محلی، پخش مجلات و بروشور به زبان محلی همه از مصادیق فقر سیاسی روستا محسوب می‌شود. در مجموع نتایج حاصل از آزمون حاکی ازآن است که روابط رگرسیونی مدل موردحمایت داده‌های تجربی قرارگرفته‌اند و مدل فوق دارای برازش خوبی است. مقدار خی‌دو بهنجار، برابر است با ۱۵۵۵/۰۹ که با توجه به مقدار P که ۰/۰۷ است حاکی از عدم تفاوت بین مدل نظری و تجربی تحقیق دارد. همچنین دیگر شاخص‌های مهم برازش مدل که RMSEA می باشد برابر با ۰/۰۶۳ است که نشان می‌دهد داده های پژوهش به خوبی توانسته اند مدل مفهومی پژوهش را نمایندگی کنند. در جدول (۹) سایر شاخص های برازش مدل ارائه گردیده اند.

جدول(۹). سنجش شاخص های فقر روستایی از بعد سیاسی

مولفه‌های بعد سیاسی	گویه	بار عاملی استاندارد	مقدار t	نتیجه
میزان افزایش امنیت برقرار شده به واسطه وجود پاسگاه پلیس در منطقه	PP1	۰/۴۱	۷/۰۵	**تأیید گویه**
رضایت از میزان امنیت حاکم در منطقه	PP2	۰/۰۹	۰/۱۳	**عدم تأیید گویه**
میزان درگیری و نزاع با همسایگان	PP3	۰/۰۹	۱/۶	**عدم تأیید گویه**
میزاندتمایل به شرکت در انتحابات شوراها و مجلس و ریاست جمهوری	PP4	۰/۵۲	۹/۱	**تأیید گویه**
تمایل به پخش برنامه های تلویزیونی و رادیویی به زبان محلی	PP5	۰/۳۸	۶/۵۴	**تأیید گویه**
تمایل به پخش مجلات و بروشور به زبان محلی	PP6	۰/۷۳	۱۲/۸۹	**تأیید گویه**

آزمون نیکوئی برازش مدل ساختاری

۱. نسبت خی دو به هنجار یا نسبت $\frac{\chi^2}{df}$: مقدار مجاز این شاخص باید دارای مقداری کمتر از مقدار عددی ۳ باشد. هر چه این شاخص کمتر باشد، مناسبت مدل بیشتر است؛ در این مدل این شاخص برابر است با :

$$\frac{\chi^2}{df} = \frac{۱۵۵۵.۰۹}{۶۹۹} = ۲.۲۲$$

با توجه به مقدار به دست آمده، این نسبت دارای مقداری کمتر از ۳ می باشد بنابراین مدل مزبور قابل قبول می باشد. جدول(۱۰).

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1397.18.48.3.4]
[DOI: 10.29252/jgs.18.48.95]

۲. شاخص ریشهٔ میانگین مربعات خطای برآورد(RMSEA)؛ مقدار بهینه و ایده‌آل این شاخص مقادیر کمتر از۰/۰۵ و مقادیر قابل قبول بین ۰/۰۵تا ۰/۰۸ می باشد، در دیاگرام های ترسیم شده مشهود است که این مقدار درپژوهش حاضر ، برابر۰/۰۶ می‌باشد و مناسب است.

۳. شاخص نیکوئی برازش (GFI) ،)، مقدار قابل قبول این شاخص مقادیر بیشتر از ۰/۹ می باشد، و هر چه بیشتر باشد مناسب تر است، در جدول مشهود است که این مقدار درپژوهش حاضر، برابر۰/۹۱می باشد که مقدارش بیشتر از مقدارایده آل است.

۴. شاخص اندازه های لیزرل(AGFI).)، مقدار قابل قبول این شاخص مقادیر بیشتر از۰/۹می باشد، و هر چه بیشتر باشد مناسب تر است، در جدول مشهود است که این مقدار درپژوهش حاضر ،برابر۰/۹۲ می باشد.

جدول(۱۰). جدول شاخص های برازش برای فرضیات اصلی تحقیق

شاخص ها	χ^2	df	RMSEA	P-value	GFI	AGFI
	۱۵۵۵,۰۹	۶۹۹	۰/۰۶۳	۰/۰۷	۰/۹۱	۰/۹۲

نتیجه گیری

فقر به عنوان واقعیتی تلقی می شود که شناخت ابعاد مختلف آن از جمله ابعاد سیاسی، اجتماعی و اقتصادی با حضور در محلات فقیرنشین و روستاها به ویژه روستاهای محروم کشور، الزامی به نظر می رسد. در این پژوهش نتایج حاکی از این مطلب است که عوامل سیاسی، اجتماعی و اقتصادی به عنوان ابعادی هستند که با بهره-گیری از دیدگاه‌های فقرا و اتخاذ تصمیمات موثر جهت مبارزه با ریشه‌های فقر و توسعه رفاه اجتماعی در این مناطق تحقق اهداف افق‌های استراتژیک سازمان مدیریت و برنامه و بودجه فراهم شود. این پژوهش تا مقداری با مقاله بسحاق و همکاران در سال ۱۳۹۴ با عنوان ارائه مدلی برای تبیین فقر در مناطق روستایی (مطالعه موردی: استان چهار محال و بختیاری) هماهنگی دارد در واقع در پژوهش آنان نیز به ارائه مدلی از فقر با استفاده از مدل معادلات ساختاری صورت گرفت و بسیاری از شاخص‌های تحقیق نیز از همین مقاله اقتباس شد تنها به دلایلی که در نوع روستاهای موجود بود(دلایلی چون کوهستانی بودن روستاهای استان چهار محال‌و بختیاری و جلگه‌ای بودن دهستان سراوان در استان گیلان، تفاوت سطح فرهنگی میان روستاییان در دو استان تعدادی از شاخص‌ها حذف گردید. در این پژوهش ابتدا آزمون T گرفته شد که نتایج حاصل از آزمون نشان می‌دهد که شاخص اجتماعی و سیاسی در شرایط غنی قرار دارند. با این حال مقدار T بعد اقتصادی در شرایط فقیر قرار گرفته است. عمده‌ترین دلیل فقیر بودن این شاخص را می‌توان در عدم مصرف کافی میوه و سبزیجات در برنامه غذایی خانوار، عدم فضای کافی برای باز کودکان در منزل و عدم مقاومت کافی ساختار واحدهای مسکونی در برابر حوادث و زلزله و فروش محصولات به صورت غیر مستقیم و با واسطه به شمار آورد که موجب شده پاسخگویان نمرات پایینی را برای این شاخص در نظر بگیرند. همچنین در تحقیقی که بسحاق و همکاران نیز انجام داده بودند شاخص حقوق قومیت‌ها و اقلیت‌ها در بعد سیاسی، مسکن در بعد اقتصادی و بهداشت در بعد اجتماعی در شرایط فقیری قرار دارند. سپس بعد از گرفتن آزمون T تک نمونه‌ای به بررسی معادلات ساختاری هریک از ابعاد پرداخته شد که به ترتیب عبارتند از:

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1397.18.48.3.4]
[DOI: 10.29252/jgs.18.48.95]

در بعد اجتماعی بار عاملی کلیه گویه‌ها به جز مورد نهم بیش از ۰/۳ است؛ لذا کلیه فاکتورهای مفروض برای بعد اجتماعی به جز روابط با همسایگان دراین تحقیق، توانایی سنجش فاکتور بعد اجتماعی رادارند و همبستگی آنها معنادار است. در واقع بیانگر این موضوع است که، برگزاری جلسات آموزشی و ترویجی در روستا، دریافت و مطالعه نشریات ترویجی(نشریاتی که از وضعیت روستاها آگاهی دهد)، وجود مدارس مناسب برای تحصیلات دانش‌آموزان، وجود معلمان خوب برای آموزش دانش‌آموزان درمدارس، دسترسی به خدمات درمانی(خانه بهداشت، درمانگاه، مراکزتنظیم خانواده) درروستا، وجودحشرات و موجودات موذی (مار، موش، حشرات و..) درمنازل، میزان اهمیت‌به امر تفکیک زباله درخانه، میزان مشارکت درفعالیت‌های اجتماعی روستا، میزان اهمیت آینده وسرنوشت دیگران و افراد در روستا، میزان تلاش برای احقاق حقوق ضایع شده، رضایت از وضعیت راه روستا، رضایت از وضعیت زندگی، دسترسی به حمل‌ونقل عمومی، انگیزه برای تلاش و بهبود وضعیت زندگی خود تمایل به کسب ثروت، احساس محرومیت نسبت سایر افراد، احساس بی‌عدالتی در رفتار با اهالی همه از مصادیق ایجاد فقر روستایی از بعد اجتماعی می‌باشند.

در بعد اقتصادی نیز بار عاملی کلیه گویه‌ها مورد تایید است؛ لذا کلیه فاکتورهای مفروض برای بعد اقتصادی همبستگی معناداری داشته و نقش معناداری در ایجاد فقر از بعد اقتصادی در روستا دارند. در واقع نتایج نشان می‌دهد که، فقدان مصرف گوشت قرمزوگوشت سفید (مرغ و ماهی)، حبوبات و لبنیات و میوه و سبزیجات، فقدان رضایت از درآمد، فقدان پس‌انداز ماهیانه و عدم استفاده ازتسهیلات و وام‌های بانکی، عدم وجود توان خریدکود و سم و بذر برای کشاورزی، ناتوانایی برای سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی، فروش محصولات به-صورت غیرمستقیم و با واسطه، عدم مقاومت واحد مسکونی در برابر حوادث و زلزله، عدم مجهز بودن واحد مسکونی برای جلوگیری از هدررفتن انرژی، نامناسب بودن واحدهای مسکونی برای بازی فرزندان، مجهز نبودن اتاق خواب به امکاناتی مانند سروریس بهداشتی و حمام و عدم رضایت ازمعماری منزل مسکونی همه از مصادیق ایجادفقر اقتصادی روستا می باشند.

در بعد سیاسی نیز بار عاملی کلیه گویه‌ها مورد تایید است؛ لذا کلیه فاکتورهای مفروض برای بعد سیاسی همبستگی معناداری داشته و نقش معناداری در ایجاد فقر از بعد سیاسی در روستا دارند. در واقع نتایج نشان می‌دهد که فقدان امنیت برقرار شده به واسطه وجودپاسگاه پلیس درمنطقه، تمایل به شرکت درانتخابات شوراها و مجلس و ریاست جمهوری، پخش برنامه‌های تلویزیونی و رادیویی به زبان محلی، پخش مجلات و بروشور به زبان محلی همه از مصادیق فقر سیاسی روستا محسوب می‌شود. در مجموع نتایج حاصل از آزمون حاکی ازآن است که روابط رگرسیونی مدل موردحمایت داده‌های تجربی قرارگرفته‌اند و مدل فوق دارای برازش خوبی است.

طبق نتایج بدست آمده می‌توان پیشنهادهای زیر را ارائه نمود:

- ایجاد فرصت‌های شغلی در بخش‌های مختلف اقتصادی؛
- آموزش روستاییان بالاخص جوانان روستایی دز زمینه افزایش مشارکت امور روستایی؛
- ایجاد راهکاری جهت افزایش امنیت در روستاها توسط نیروهای امنیتی وخود روستاییان؛
- دادن وام‌هایی با بهره کمو تشویق روستاییان جهت استفاده از مصالح با دوام؛

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1397.18.48.3.4]
[DOI: 10.29252/jgs.18.48.95]

منابع

ازکیا، مصطفی(۱۳۸۷)، **مقدمه‌ای بر جامعه شناسی توسعه روستایی**، ویرایش دوم، تهران، انتشارات اطلاعات.

افتخاری، سید فرخ، کرمی، آیت‌اله، نوری‌پور، مهدی(۱۳۹۱)، **بررسی وضعیت فقر در مناطق روستایی استان کهگیلویه و بویراحمد**، اقتصاد کشاورزی، ۶(۱): ۲۰۴-۱۷۹.

بسحاق، محمدرضا، تقدیسی، احمد، تقوایی، مسعود(۱۳۹۴)، **ارائه مدلی برای تبیین فقر در مناطق روستایی (مطالعه موردی: استان چهارمحال و بختیاری)**، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۴(۳): ۲۴۹۵-۲۳۸۳.

پاپلی یزدی، محمد حسین، ابراهیمی، محمد امیر(۱۳۹۰)، **نظریه‌های توسعه روستایی**، چاپ ششم، تهران، انتشارات سمت.

توکلی، جعفر(۱۳۸۳)، **فقر روستایی و تخریب محیط زیست در کشورهای در حال توسعه**، مجله روستا و توسعه، شماره۱.

جمالی، فیروز،قنبری، ابوالفضل، پورمحمدی، محمدرضا(۱۳۸۹)، ن**گرشی بر مفهوم نابرابری و مفاهیم مرتبط با آن در مطالعات اجتماعی- اقتصادی**، برنامه‌ریزی و آمایش فضا، ، ۱۴(۲): ۱۴۱-۱۲۱.

چمبرز، رابرت(۱۳۷۸)، **جابجایی الگوها و شیوه کار پژوهش و توسعه مشارکتی**، ترجمه عبدالرسول مرتضوی، روستا و توسعه، و ۴. ۳(۳-۴): ۷۰-۵۵.

چمبرز، رابرت(۱۳۸۷)، **توسعه روستایی، اولویت بخشی به فقرای روستایی**(ترجمه مصطفی ازکیا)، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.

حسن‌زاده، علی(۱۳۷۹)، **بررسی عوامل موثر بر فقر مطالعه موردی ایران**، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران، ۲(۴-۵): ۳۹-۲۵.

رضوانی، محمدرضا(۱۳۸۳)، **مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران**، چاپ یکم، نشر قومس، تهران.

رضوی، سید حسن(۱۳۷۷)، **روستا؛ فقر، توسعه، مفاهیم، رهیافت‌ها و شاخص‌ها مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی**، جلد اول، سلسله انتشارات روستا و توسعه، تهران.

رضوی، سید حسن، موسوی نژاد، سید بابک، رحیمی، صمد، شه‌شجاعی، علی(۱۳۸۲)، **روستا، فقر، توسعه، روش‌ها و الگوهای مقابله با فقر روستایی(تجارب کشورهای آسیایی)**، جلد دوم، مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی، سلسله انتشارات روستا و توسعه، تهران.

رییس دانا، فریبرز(۱۳۸۴)، **اندازه‌گیری شاخص و پویش فقر در ایران**، فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی، ۴(۱۷): ۱۳۴-۸۵.

سرایلو، سمیرا، مهرجردی، محمدرضا، خالدی، کوهسار(۱۳۹۰)، **اثر مخارج تحقیقات بخش کشاورزی بر فقر روستایی ایران**، فصلنامه علمی- پژوهشی روستا و توسعه، ۱۴(۵۳): ۱۷-۲.

شاه‌آبادی، ابوالفضل، تلیابی، فریبا (۱۳۹۶)، **تأثیر انباشت تحقیق و توسعه (داخلی و خارجی) و سرمایه انسانی بخش کشاورزی بر فقر مناطق روستایی ایران**، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۷(۲۵): ۱۴-۱.

صامتی، مجید، کرمی، علیرضا(۱۳۸۳)، **بررسی تأثیر هزینه‌های دولتی در بخش کشاورزی بر کاهش فقر روستایی در کشور**، مجله تحقیقات اقتصادی، ۳۹(۴): ۲۳۴-۲۱۳.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1397.18.48.3.4]
[DOI: 10.29252/jgs.18.48.95]

قرئی آرائی، بهروز(۱۳۹۳)، **بررسی نقش مشارکتی در کاهش فقر روستایی به روش کیفی مطالعه موردی: روستای لزور**، پژوهش‌های روستایی، ۵(۳): ۴۸۸-۴۶۷.

کشاورز، مرضیه (۱۳۹۵)، **واکاوی علل بنیادین فقر روستایی در استان فارس با استفاده از تحلیل مقایسه‌ای کیفی مجموعه فازی، اقتصاد کشاورزی و توسعه**، ۲۴(۹۶): ۱۰۷-۷۷.

مولایی، محمد (۱۳۹۳)، **بررسی روند فقر و علت‌های آن در خانوارهای روستایی طی سال‌های ۹۱-۱۳۶۲**، فصلنامه راهبردهای توسعه روستایی، ۱(۳): ۴۶-۳۳.

مولایی، محمد، رحیمی‌راد، زهره (۱۳۹۵)، **بررسی وضعیت فقر در خانوارهای روستایی ایران طی پنج برنامه توسعه اقتصادی ایران: ۱۳۹۲-۱۳۶۸**، فصلنامه راهبردهای توسعه روستایی، ۳(۲): ۲۳۵-۲۱۵.

مومنی، منصور، قیومی، علی(۱۳۹۱)، **تحلیل‌های آماری با استفاده از SPSS**، تهران، گنج شایگان.

Allen, P. (2004). **Together at the table: Sustainability and sustenance in the American agro food system.** The Pennsylvania State University, USA.

Brocklesby, Mary Ann & Hinshelwood, Emily (2001) **Poverty and the environment: What the poor say. Wales.** Center for development studies university of Wales Swansea. 1-15, 85-91.

Corbiere-Nicollier, T., Ferrari, Y., Jemelin, C., & Jolliet, O., (2003). **Assessing sustainability: An assessment framework to evaluate Agenda 21 actions at the local level.** International Journal of Sustainable Development & World Ecology, 10(3), 225-237.

Faugeras P., Hoummada A., & Klapisch, R. (2006). **Sharing knowledge across the Mediterranean area.** IOS Press, Amsterdam, Netherland.

Finan, F., Sadoulet, E., & De Janvry, A. (2005**). Measuring the poverty reduction potential of land in rural Mexico.** Journal of Development Economics, 77(1), 27-51.

Green, Maia and Hulme, David, 2005, **From Correlates and Characteristics to Causes: Thinking About Poverty from a Chronic Poverty Perspective**, World Development, 33(6): 867–879.

IFAD: International Fund for Agricultural Development, 2001, **Rural Poverty Report 2001: The Challenge of Ending Rural Poverty**, New York: Oxford University Press Inc.

IFAD: International Fund for Agricultural Development, 2011, **Rural Poverty Report 2011: New Realities, New Challenges:** New Opportunities for Tomorrow's Generation, Rome, Quintily.

Lin, J. Y., & Liu, P. (2006). **Economic development strategy, openness and rural poverty: A framework and China's experiences** (No. 2006/43). Research Paper, UNU-WIDER, United Nations University (UNU).

Malik. S (1996).**determinanants of rural poverty in pakistan: a mikro study, Pakistan development review**, 35(9): 171-187.

Neff, D. (2013), **Fuzzy set theoretic applications in poverty research, Policy and Society, 32(4): 319-331.**

Saches, J. D. (2005). The end of poverty, economic possibilities for our time. The Penguin Press, New York.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1397.18.48.3.4]
[DOI: 10.29252/jgs.18.48.95]

Sen, A. (1976). **Poverty: An ordinal approach to measurement**. Econometrica, 44(2):219-231.

Srinivasan, T. N. (2000). **Poverty and under nutrition in South Asia**, Food Policy. 25(3), 231-378.

Stephen. S & E.thorbeck,(1991), **Factor Affecting food poverty in Gana**, journal of developing studies, 28(1), PP. 39-52.

Townsed, P. (1985). **A sociological approach to measurement of poverty: a rejoinder to professor amartya sen.** Oxford Economic Papers, 37(4) :669-676.

Urvashi Narain, Shereekant Gupta & Klass Van't (2008). **Poverty and the environment: exploiting the relationship between household incomes, private assets, and natural assets.** Land Economics. Wisconsin.

Warf, B. (2006). **Encyclopedia of human geography**. Sage Publication, USA.

Zeller, M., Manohar, Sh., Carla, H. and Cecile, L., (2006): **An Operational Method for Assessing the Poverty Outreach Performance of Development Policies and Projects: Results of Case Studies in Africa**, World Development, 34(3):.446- 459.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOR: 20.1001.1.22287736.1397.18.48.3.4]

[DOI: 10.29252/jgs.18.48.95]